

МІЖНАРОДНЕ ЕКОНОМІЧНЕ ТРАНСКОРДОННЕ СПІВРОБІТНИЦТВО: СУТЬ, ЗМІСТ, ФОРМИ, СУБ'ЄКТИ

У статті здійснено критичний аналіз основних теоретичних шкіл щодо сутності та механізму реалізації транс-кордонного співробітництва та запропоновано авторський підхід до визначення його суті, змісту, форм та суб'єктів. Особлива увага приділена класифікації суб'єктів транскордонного співробітництва та системи їх соціально-економічних інтересів.

Ключові слова: транскордонне співробітництво(ТКС), єврорегіони, форми ТКС, суб'єкти ТКС, інтереси суб'єктів ТКС.

Постановка проблеми. Сучасні процеси економічної глобалізації, під впливом яких здійснюється розвиток всіх без виключення країн світової економіки, дозволяють сьогодні виявити ряд характерних рис цього процесу, які необхідно враховувати при здійсненні міжнародної економічної діяльності. Необхідно мати на увазі, що економічна глобалізація є незворотним і прогресивним в історичній перспективі процесом, разом з тим на кожному етапі свого розвитку породжує ряд протиріччя і негативних наслідків. До них належать посилення міжнародної конкурентоспроможності країн та інших суб'єктів міжнародної економічної діяльності; швидке розповсюдження наслідків світових економічних – фінансових криз, які завдають шокові удари не лише економічно нерозвинутих країнам, а і країнам з високим ступенем економічного розвитку. Ці та інші негативні наслідки глобалізації посилюють ризики економічної діяльності суб'єктів світової економіки, посилюють такі її ознаки, як втрата динамічності, стабільності розвитку та економічної стійкості. За таких умов виникає необхідність пошуку нових чи розвитку існуючих форм міжнародних економічних відносин, які б нівелювали негативні наслідки економічної глобалізації. Однією з дієвих форм забезпечення стійкості міжнародних економічних відносин є регіоналізація і один з її видів, – транскордонне економічне співробітництво. Саме останнє, на відміну від інших форм економічного співробітництва, здатне забезпечити таку якісну ознаку, як стійкість, дозволяє нівелювати роль політичного і культурного факторів в розвитку взаємовідносин між країнами, полегшує формування міжнародної ринкової інфраструктури тощо.

З одного боку актуалізація ролі розвитку міжнародного транскордонного співробітництва пов'язана з необхідністю зниження ризиків економічної діяльності країн в сучасних умовах глобалізації, з другого боку ефективний розвиток транскордонного економічного співробітництва буде сприяти подальшому розвитку процесів глобалізації.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В сучасній науковій літературі проблемам дослідження транскордонного співробітництва присвячено ряд кандидатських і докторських дисертацій, монографій, наукових статей, причому воно розглядається представниками різних галузей знань, – таких як, економічна теорія, розміщення продуктивних сил, регіональна економіка, міжнародна економіка. Серед українських науковців, які в різні роки досліджували питання транскордонного співробітництва, значний внесок в їх розв'язання внесли Будкін В.С., Андрійчук В.Г., Кістерський Л.Л., Мальський В.Є., Долішній М.І., Кіш Є.Р., Луцишин П.В., Мельник А.Ф., Мокій А.І., Передерій А.С., Писаренко С.М., Топчієв О., Мікула Н.А., Альоша О., Беленький П.Ю., Бураковський І., Пирожков С., Чмир О., Ю.В., Мікловда В., Урбан О.А., Буречка З., Улько У., Ткаченко В., Бройде З.,

Вишняков О., Бальян А.В., Оксаніч О., Паламарчук М., Пила В., Сич Є. Серед іноземних авторів слід зазначити праці таких авторів, як Шуман Ф., Кітовський Є., Комарницький Т., Шекелі В., Гудак В., Хаазе А.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте, незважаючи на вагомий науковий доробок щодо дослідження теоретичних та практичних аспектів транскордонного співробітництва, відсутня єдність в підходах до визначення його суті, розгляду економічних інтересів суб'єктів співробітництва тощо. Без вирішення цих проблем неможливо досягти високої ефективності в реалізації практичних завдань міжнародного економічного транскордонного співробітництва.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження суті, змісту, форм та економічних інтересів міжнародного економічного транскордонного співробітництва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Суть міжнародного економічного транскордонного співробітництва. Міжнародне економічне транскордонне співробітництво є формою регіонального інтеграційного угруповання. Дана форма регіоналізму має стати з одного боку, найбільш стійкою формою міжнародних економічних відносин, яка нейтралізує негативні наслідки процесів глобалізації, а з другого – початковою стадією входження в інтеграційні, та глобалізаційні процеси.

Розрізняють декілька рівнів транскордонного співробітництва:

1. міждержавне економічне співробітництво, яке здійснюється між країнами, що мають спільний кордон, – перш за все, шляхом створення спільних підприємств, вільних економічних зон, складських приміщень тощо;

2. економічне співробітництво в прикордонних регіонах між окремими адміністративними районами, між окремими містами.

3. розвиток прикордонних пунктів пропуску, тощо.

Незважаючи на різноманітність рівнів та форм транскордонного економічного співробітництва, всі вони мають однакову економічну суть. В сучасній науковій літературі існують десятки визначень сутності даного поняття, які даються представниками різних галузей знань (економічної теорії, економічної географії, міжнародної економіки), тому потребують теоретичного узагальнення.

Існуючі підходи можна розділити на декілька груп. До першої групи можна віднести авторів, які визначають суть транскордонного співробітництва як "систему взаємозв'язків" [1], "взаємоузгоджену діяльність" [2], "дво- або багатостороннє співробітництво", "інституціоналізована співпраця" [3], "форма міжнародного співробітництва", "специфічна форма міжнародної діяльності регіонів" і т.п. Друга група авторів трактує суть транскордонного співробітництва як "спільні дії" певних суб'єктів, спрямовані на реалізацію певних механізмів та досягнення певних цілей [4, 5, 6, 7, 8]. Третя група авторів

розглядає транскордонне співробітництво як "політику керованої інтеграції", "засіб поживлення загальноєвропейських інтеграційних процесів", "напрямок європейської інтеграції", "напрямок міжнародної інтеграції" [9, 10, 11, 12, 13]. Четверта група авторів вважає, що суть даного процесу зводиться до використання потенціалу суміжних територій, "мобілізації існуючого потенціалу прикордонних регіонів", "використання існуючого просторового потенціалу прикордонних регіонів" [14,15,16]. Деякі інші автори трактують суть транскордонного співробітництва, як "механізм регіонального розвитку" [17, 18, 19], "комплекс заходів", "інструмент формування механізму регіонального розвитку" [20,21] і таке інше.

Аналізуючи зазначені трактовки суті транскордонного співробітництва необхідно зазначити, що всі вони підкреслюють ті чи інші важливі ознаки цього процесу, але потребують узагальнення. Перш за все необхідно підкреслити те, що на сьогодні в сучасній економічній літературі не існує єдиного однозначного підходу до визначення його суті. Акценти в трактуванні залежать від того, до якого напрямку економічної науки належить дослідник. Однак для розробки дієвих механізмів функціонування транскордонного співробітництва необхідно чітко розуміння його сутності, оскільки від цього буде залежати трактування його ролі, механізмів, цілей функціонування.

Як видно з вищенаведених визначень офіційні документи, зокрема закон України "Про транскордонне співробітництво" та інші визначають його суть як "спільні дії...". До цього приєднується ряд авторів. Однак поняття спільні дії в поясненні співробітництва є тавтологією, оскільки цілком очевидно, що співробітництво автоматично передбачає співпрацю двох або більше сторін. Таке трактування не відображає специфіку суті цього процесу.

Що стосується трактування суті транскордонного співробітництва як форми інтеграційних процесів, то воно представляється дещо звуженим і таким, що одностороннє висвітлює суть даного процесу. По своїй природі транскордонне співробітництво є проявом двох тенденцій – до зближення територій і в цьому сенсі є проявом певних форм інтеграційних процесів, з другого боку, за певних умов, відображає тенденцію до посилення процесів регіоналізації для протистояння наслідкам світових економічних криз, чи вирішення якісь проблем.

Не може бути зведена суть транскордонного співробітництва до використання потенціалу прикордонних територій, так як це є лише одним з елементів механізму його реалізації і скоріше розкриває зміст, а не суть цього поняття.

Більш коректно відображає суть транскордонного співробітництва позиція авторів, які розглядають його, як форму міжнародного співробітництва. Разом з тим, це трактування потребує уточнення, конкретизації для означення його специфіки. Перш за все, визначальною характеристикою транскордонного співробітництва є існування кордону між сусідніми країнами (водного або сухопутного), що є історично даною умовою і найбільш стабільною характеристикою (незважаючи на можливість їх зміни в результаті політичних чи воєнних конфліктів.) Необхідно зазначити, що для глибокого розуміння транскордонного співробітництва його не можна трактувати лише як форму співробітництва, його необхідно розглядати як процес формування і розвитку цього співробітництва. Такий підхід дає змогу управляти формуванням і розвитком даним процесом в умовах нестабільного міжнародного бізнес-середовища, що постійно змінюється. Таким чином, суть транскордонного співробітництва можна сформулювати, як процес формування і розвитку регіонального міжнародного співробітництва двох чи більше країн, що мають спільні кордони.

Немає єдиного підходу у висвітленні змісту транскордонного співробітництва в сучасній економічній літературі. Деякі автори в якості розкриття змісту перераховують суб'єктів, між якими встановлюються певні зв'язки [22, 23, 24]; деякі наголошують на обов'язковому існуванні спільних елементів управління; координації та виробництві загальної політики [25,26]; деякі автори зводять зміст даного поняття до планування, розробки і реалізації проектів; значна кількість авторів зводить зміст транскордонного співробітництва до сприяння вільному переміщенню товарів, послуг, капіталів і людей [27, 28, 29]; інша група авторів акцентує на використанні потенціалу [30, 31].

Вищенаведені підходи акцентують увагу на тих чи інших цілком правомірних аспектах змісту даного поняття, але жоден комплексно не розкриває його. Визначення змісту економічної категорії чи поняття передбачає розкриття механізму реалізації суті. Механізмом здійснення транскордонного співробітництва є розробка спільних стратегій і програм розвитку територій за пріоритетними напрямками на основі оцінки їх загального потенціалу, визначення синергетичного ефекту, оцінки ризиків.

Для остаточного конструювання категорії транскордонного співробітництва в ньому не вистачає чіткого визначення суб'єктів співробітництва, юридичної форми та кінцевої мети. Що стосується суб'єктів співробітництва, то більшість дослідників однозначно їх визначають, та приймають за основу існуючі законодавчі і нормативні документи. До них відносять місцеві органи виконавчої влади, територіальні громади і відповідні органи влади, громадські об'єднання, комерційні структури, прикордонні територіальні общини тощо. Основним у визначенні суб'єктів є те, що вони представляють ті чи інші територіальні органи влади, територіальні общини, суб'єкти підприємницької діяльності, що працюють на відповідних територіях. Головним недоліком існуючих досліджень полягає в тому, що в них відсутній глибокий аналіз специфіки їх економічних інтересів, протиріч цих інтересів, та механізмів їх реалізації, без чого неможливо визначити мотиваційні чинники їх діяльності, без чого неможлива реалізація жодного проекту. В наслідок цього майже в жодному з існуючих визначеннях транскордонного співробітництва немає заключної частини, а саме кінцевого результату процесу.

Проаналізувавши існуючі в сучасній економічній літературі підходи до визначення суті і змісту поняття транскордонне співробітництво країн можна запропонувати наступне його визначення.

Транскордонне співробітництво – це процес формування міжнародних регіональних відносин між суб'єктами (місцеві і регіональні органи влади, територіальні общини, громадські організації, підприємці) двох або більше країн, що мають спільні кордони, з приводу розробки спільних стратегій, пріоритетних напрямків і програм розвитку територій на основі оцінки їх загального потенціалу, виявлення сильних і слабких сторін, визначення синергетичного ефекту від їх використання, виявлення ризиків з метою реалізації соціально-економічних інтересів всіх учасників співробітництва, оформлених відповідними угодами, що не суперечать діючим законодавствам країн.

Перш за все, в запропонованому визначенні суті транскордонного співробітництва розглядається, як процес формування міжнародних регіональних відносин. Таке трактування суті дає змогу розглядати транскордонне співробітництво як динамічний процес, який має етап зародження, становлення, розвитку, при чому кожен з цих етапів вимагає певної стратегії та механізмів реалізації тощо. В залежності від стану зміни факторів міжна-

родного ринкового бізнес-середовища в розвитку транскордонного співробітництва можуть виникати етапи спаду, стагнації чи повного застою, що в свою чергу вимагає зовсім інших підходів до його регулювання, розробки проектів та інше. Звичайно важливою ознакою даного процесу є те, що він відбувається між територіями різного масштабу, що розташовані в країнах, які мають спільний кордон, причому цих країн може бути дві і більше. Зміст поняття транскордонне співробітництво має розкривати механізм його реалізації, який включає певні форми, методи, інструменти які неможливо перерахувати у визначені, але всі вони є елементами спільних стратегій і програм. Крім цього, зміст включає інформаційну основу розробки стратегій і програм яка включає оцінку загального потенціалу територій, які будуть брати участь в співробітництві; оцінку сильних і слабких сторін учасників та виявлення ризиків в реалізації проектів. Звичайно у визначенні даного поняття мають бути вказані і суб'єкти співробітництва якими місцеві та регіональні органи влади, територіальні громади, громадські організації та суб'єкти підприємницької діяльності. В подальшому це дасть можливість визначити їх соціально-економічні інтереси та механізм узгодження. І звичайно, це дає можливість визначити підсумки співробітництва, а саме ре-

лізацію кінцевих інтересів його суб'єктів. Таким чином, запропоноване визначення транскордонного співробітництва дозволяє в подальшому системно розкрити всі аспекти цього процесу.

Форми міжнародного економічного транскордонного співробітництва. Форми транскордонного співробітництва можна класифікувати за критеріями зрілості організаційних форм. За критерієм зрілості організаційних форм можна виділити прості форми співробітництва, які не передбачають створення спеціальних інституцій їх регулювання і управління, та відповідно складні форми, які потребують певного інституційного забезпечення (табл. 1).

Євро регіони є вищою, складною та однією з найбільш ефективних форм транскордонного співробітництва на рівні адміністративно-територіальних одиниць. Історично євро регіони, як форма міжнародного співробітництва, вперше були створені в Західній Європі з метою розвитку економічного, соціального, екологічного, наукового співробітництва на місцевому рівні. Юридичним документом, який регулює функціонування євро регіонів є "Європейська Рамкова конвенція з транскордонного співробітництва", прийнятою Радою Європи 21 травня 1980 року в Мадриді.

Таблиця 1. Форми транскордонного співробітництва за критерієм зрілості організаційних форм

Прості форми ТРС	Складні форми ТРС
Прямі контакти	Вільні економічні зони
Двосторонні угоди	Виробничі, фінансові, інноваційні кластери
Транскордонні угоди	Євро регіони
Конвенції, прикордонна торгівля, спільні підприємства, стратегічні альянси, компенсаційні угоди	Публічно-приватне партнерство

Євро регіони – це транскордонні регіони, які охоплюють сусідні прикордонні території держав, формуються в рамках суміжних адміністративно-територіального поділу двох або більше країн з метою реалізації спільних стратегій, програм на базі підписаних угод на рівні органів місцевого самоврядування.

Перший євро регіон був створений ще в 1958 році на німецько-нідерландському прикордонні з центром в місті Гронау. В сучасних умовах в Європі налічується 200 регіональних утворень, функціонує Європейський фонд регіонального розвитку. Так, в Німеччині функціонують 25 євро регіонів в тому числі 14 прикордонних. В Україні наданий час діють наступні євро регіони: *Карпатський* (час створення – 1993 р.; за участю Угорщини, Польщі, Словачки, Румунії, України); *Буг* (1995 р.; за участю Білорусії, Польщі, України); *Нижній Дунай* (1998 р.; за участю Молдови, Румунії, України); *Верхній Прут* (2000 р.; за участю Молдови, Румунії, України); *Дніпро* (2003 р.; за участю Білорусії, Росії, України); *Слобожанщина* (2003 р. Росія, Україна); *Ярославна* (2007р.; за участю Росії і України). Особливістю євро регіонів є те, що вони не є наднаціональними чи наддержавними утвореннями, а лише формою міжрегіонального співробітництва. Рішення органів управління євро регіонами не мають сили юридичних документів чи норм і відносяться лише к партнерським відносинам членів євро регіону. Вони є рекомендованими документами і вступають в силу після їх затвердження, реєстрації і повідомлення зацікавлених сторін.

Суб'єкти міжнародного транскордонного економічного співробітництва та їх економічні інтереси. Транс кордонне співробітництво передбачає встановлення досить складної системи економічних інтересів між суб'єктами і учасниками цього процесу. В існуючих нормативних документах та науковій літературі перераховується ті

чи інші суб'єкти даного процесу, разом з тим крім їх означення не існує системних досліджень, щодо визначення суті, особливостей, суперечностей цих інтересів.

В Європейській рамковій конвенції основними суб'єктами транскордонного співробітництва є територіальні общини або влада. В Законі України "Про транс кордонне співробітництва" до суб'єктів цього процесу віднесені: територіальні громади, їх представницькі органи; місцеві органи виконавчої влади та відповідні органи інших держав при цьому виокремлюються, як суб'єкти так і учасники цього процесу [32]. В відомих роботах українських та закордонних фахівців в якості суб'єктів називаються: люди [33], територіально – адміністративні одиниці двох і більше країн [34], сусідні територіальні общини і влада [35], територіальні громади їх представницькі органи і місцеві органи виконавчої влади [36], регіональна або місцева влада [37], національні структури, що здійснюють владні повноваження [38], адміністрації, громадські об'єднання, комерційні структури [39], органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування [40], громадські організації та суб'єкти бізнесу та інше.

Як видно з наведених джерел, всі дослідники відмічають той факт, що регіональні або місцеві органи влади; територіальні громади та громадські об'єднання; суб'єкти бізнесу. Причому в кожній країні ці суб'єкти мають специфічні інституційні форми. Наведені приклади класифікації є звичайно недостатніми для формування ефективної системи транс кордонного співробітництва. Для визначення механізму узгодження економічних інтересів суб'єктів необхідна більш детальна її класифікація.

Доцільно виділити наступні класифікаційні критерії суб'єктів транс кордонного співробітництва: за ступенем залучення до процесу; за сферою діяльності; за характером соціально-економічних інтересів; за національною приналежністю (табл. 2).

Таблиця 2. Суб'єкти транскордонного співробітництва

Суб'єкти	Критерії	Характеристики
1. Органи місцевої чи регіональної влади двох чи більше країн, територіальні громади (учасники міжнародних договірних відносин, які регулюють процес транскордонного співробітництва). 2. Підприємства всіх форм власності та розміру. 3. Професійні асоціації (малого і середнього бізнесу, маркетингу, реклами, підприємців і промисловців тощо), які сприяють ефективній діяльності своїх членів. 4. Громадські організації, які лобюють і підтримують суспільну діяльність своїх членів. 5. Науково-дослідницькі та освітні організації науково-дослідні інститути, університети та середні навчальні заклади, які забезпечують підготовку професійних кадрів в сфері транскордонного співробітництва та інноваційний характер розвитку відповідних територій.	За ступенем залучення до процесу співробітництва	Висока. Середня. Низька.
	За сферою діяльності	Конкретний вид економічної діяльності
	За характером соціально-економічних інтересів	А) Загальні (сталий соціально-економічний розвиток територій), специфічні (підприємницькі, соціальні, екологічні тощо), часткові (особисті, сімейні, групові). Б) співпадаючі, не співпадаючі, суперечливі. В) стратегічні, тактичні.
	За національною приналежністю	Резидент. Нерезидент

Джерело: Розроблено авторами

Дана класифікація має не лише теоретичне, а і практичне значення. Вивчення специфіки соціально-економічних інтересів суб'єктів транскордонного співробітництва за означеними критеріями дозволить розробити найбільш ефективні механізми транскордонного співробітництва шляхом узгодження та реалізації інтересів суб'єктів.

Суб'єкти високої ступені залучення до процесу транскордонного співробітництва, якими виступають місцеві територіальні органи влади, є носіями найбільш загальних соціально-економічних інтересів. Основними особливостями інтересів суб'єктів даної групи є паритет соціальних, економічних та екологічних інтересів. Саме органи місцевої влади є виразниками, як національних так і регіональних інтересів.

Всі представники бізнес-структур є носіями підприємницьких інтересів, які кінець кінцем, незважаючи на наявність проміжних інтересів, зводяться до отримання максимальних прибутків для продовження та розвитку бізнесу та задоволення власних потреб. Їх інтереси не завжди співпадають з реалізацією соціальних та екологічних інтересів території. Для їх активізації необхідні певні законодавчі, регулюючі та стимулюючі механізми з боку місцевої влади.

Професійні асоціації, союзи є похідними від інтересів своїх членів, тобто забезпечувати їх ефективну підприємницьку діяльність. Разом з тим, їм притаманні і свої специфічні інтереси. Дані організації є не прибутковими, їх основною метою є надання інформаційної, методичної, консультаційної, та іншої підтримки своїх членів. Професійні організації для надання послуг своїм членам мають тісні зв'язки з багаточисельними організаціями та інституціями (науково-дослідними інститутами, провідними університетами, консалтинговими компаніями, громадськими організаціями, союзами споживачів, представниками місцевої влади тощо). Саме цим забезпечується можливість узгодження інтересів суб'єктів підприємницької діяльності з іншими суб'єктами транскордонного співробітництва. До сфери їх специфічних інтересів відноситься пропаганда новітніх науково-технічних розробок, сучасних знань, інноваційних рішень тощо, що є головною їх місією і в цьому сенсі відображають інтереси місцевих органів влади. Тому, в залежності від наявності і ефективності роботи місцевих осередків даних організацій визначається їх роль в реалізації транскордонного співробітництва.

Крім інтересів перерахованих суб'єктів транскордонного співробітництва важливу роль відіграють соціально-економічні інтереси мешканців цих територій. Їх

інтереси пов'язані з можливістю вільного перетину кордонів з метою участі в прикордонній торгівлі, пошуку робочих місць, підтримання родинних зв'язків, участі в культурних, релігійних заходах тощо. Їх інтереси в деяких випадках можуть суперечити інтересам підприємницької діяльності. Наприклад, при створенні заборон в пунктах перетину кордону, використання дискримінаційних цін на продукцію рослинництва і тваринництва тощо. В регулюванні подібних протиріч велика роль належить місцевим органам виконавчої влади.

Чітке та однозначне розуміння суті та змісту транскордонного співробітництва через призму розуміння, узгодження та реалізацію соціально-економічних інтересів суб'єктів даного процесу є основою для практичного формування ефективного механізму його розвитку в Україні. В Україні на сьогодні існує певний, первинний досвід в сфері транскордонного співробітництва. Перш за все, в Україні існує певна законодавчо-нормативна база для формування даної форми міжнародного співробітництва: Закони України "Про транскордонне співробітництва", "Про місцеве самоврядування", "Про державні адміністрації", "Про Генеральну схему планування території України"; чотири конвенції в сфері навколишнього середовища; ряд конвенцій, щодо спрощення перетину кордонів, вантажів, людей; двосторонні угоди з рядом країн; програми "добросусідства" з ЄС; постанови тощо. Разом з тим законодавча база поки ще не відповідає рівню сучасних вимог, потребує розширення та узгодження з європейською законодавчо-правовою базою. В Україні на сьогодні як прості так і розвинуті форми ТКС такі як євро регіони, однак вони на сьогодні не стали центрами узгодження економічних інтересів суб'єктів даного процесу із-за недостатньої самостійності територій в прийнятті рішень, адмініструванні під час їх створення тощо. До серйозних проблем в розвитку ТКС відносяться також нерегульованість бюджетних відносин між центром та місцевими органами влади, відсутність дієвих механізмів залучення коштів підприємницьких структур та узгодження взаємовідносин з іншими суб'єктами; недостатня співпраця з закладами освіти в плані підготовки кадрів; недосконале інформаційно-статистичне забезпечення даного процесу і багато інших. Для України розвиток транскордонного співробітництва з одного боку, шляхом вирішення проблем соціально-економічного розвитку в умовах гострої політичної та соціально-економічної кризи, а з другого шляхом до європейської інтеграції.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Транскордонне співробітництва є ефективною формою

міжнародного співробітництва, яка забезпечує ознаки динамічності, стабільності, стійкості в розвитку окремих територій. Незважаючи на значну кількість розробок щодо суті і змісту транскордонного співробітництва на сьогодні не існує його чітке визначення, що ускладнює практичну роботу по розробці ефективних механізмів його розвитку. Запропоноване в статті визначення суті і змісту транскордонного співробітництва через призму реалізації соціально-економічних інтересів цього процесу, класифікація суб'єктів та їх інтересів є базою визначення найбільш ефективних форм співробітництва та формування дієвих механізмів його реалізації.

Подальшого дослідження потребують такі аспекти ТКС, як розвиток нових його форм таких як інноваційні кластери, промислові зони, регіони знань інші; формування підходів до оцінки потенціалу прикордонних територій, визначення економічних інтересів суб'єктів ТКС їх сфер розбіжностей та механізмів узгодження; оцінка ефективності різних форм співробітництва тощо.

Список використаних джерел

- Межрегиональное и приграничное сотрудничество в государствах – участниках СНГ (информационно-аналитическая записка). Москва, 2011 – 77 с. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.e-cis.info/foto/pages/19817.doc> – Назва з екрану.
- Н. Н. Внукова. Концептуальные основы формирования трансграничных финансовых кластеров // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lib.usue.ru/resource/free/12/s176.pdf> – Назва з екрану.
- Sonya Gerfert. Cross-Border Cooperation: Transforming Borders. Overcoming Obstacles, 2009 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://essay.utwente.nl/60149/1/BSc_S_Geffert.pdf – Назва з екрану.
- Закон України "Про транскордонне співробітництво". "Голос України" від 22.07.2004 – № 134.
- Європейська рамка конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями. Офіційний вісник України, офіційне видання від 15.03.2006 – 2006 р., № 9, стор. 200, стаття 585, код акту 35386/2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_106 – Назва з екрану.
- Гарагонич В.В. Концептуальні засади транскордонного співробітництва України // Наукові праці; Науково-методичні й журнал. – Т. 115. Вип. 102. Історичні науки. – Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. – 152 с.
- Изотов Д.А., Юн С.Е. Приграничное сотрудничество как объект исследования // Ойкумена. Регионоведческие исследования. 2011. № 4. С. 8-21 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.oikum.ru/arc/lib/2011_04_02.pdf – Назва з екрану.
- Снежанова Л.Н. Приграничное сотрудничество в Российской Федерации. – М.: Национальный институт развития современной идеологии. 2009. – 11 с.
- Засадко В.В. Транскордонне співробітництво України; тенденції, проблеми та перспективи розвитку : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuu.gov.ua/portal/soc_gum/Nvamu/Ekon/2009_7/09zvvcpr.pdf – Назва з екрану.
- Галайда О. Соціально-економічні аспекти міжрегіонального прикордонного співробітництва. – Форум міжрегіонального прикордонного співробітництва. Міжнародна наукова школа міжрегіональної прикордонної співпраці.
- Болянецька М.І. Участь України у транскордонному співробітництві (на прикладі Євросоюзу "Верхній Прут") конференція актуальні досягнення європейської науки. 2010 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/16_ADEN_2010/Economics/68510.doc.htm – Назва з екрану.
- Панов А.В. Євросоюзи як інструмент прикордонного (транскордонного) співробітництва / А.В. Панов // Вісник Запорізького національного університету. Збірник наукових праць. Серія: "Юридичні науки". – Випуск №8. – Запоріжжя – 2011 – С. 20-26 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://alenpanov.org.ua/page/60.html> – Назва з екрану.
- Perkmann Markus. Cross-border co-operation as policy entrepreneurship: explaining the variable success of European cross-border regions. Centre for the Study of Globalisation and Regionalisation, Coventry Warwick Business School, University of Warwick CSGR Working Paper No. 166/05 May 2005 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://warp.warwick.ac.uk/1953/1/WRAP_Perkmann_wp16605.pdf – Назва з екрану.
- Ігор Студенніков. Транскордонне співробітництво як дзеркало регіональної політики в Україні Економічний часопис -XXI №1-2, 2005 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://soskin.info/ea/2005/1-2/20050111.html> – Назва з екрану.
- Павліха Н.В., Кицюк І.В. Місце та значення транскордонного співробітництва в контексті підвищення конкурентоспроможності регіону. Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. 2009, №11 Серія: Міжнародні відносини : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuu.gov.ua/portal/natural/nvnu/misnarod_vidnos/2009_11/R1/Pavliha.pdf – Назва з екрану.
- Сайт Комітету з питань європейської інтеграції Верховної Ради : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://comeuroint.rada.gov.ua/komeuroint/control/uk/publish/category?cat_id=44792 – Назва з екрану.
- Стеченко Д.М. Розміщення продуктивних сил і регіоналістика – Підручник. – К.: Вікар, 2006. – 396 с.
- Наталія Ротар. Тенденції розвитку транскордонної співпраці України та Румунії в контексті євроінтеграційних процесів (Частина 1) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dc-summit.info/proekt/ukraina-rumunija-moldova/1330-tendencii-rozvitku-transkordnonoi-spiivraci-ukraini-ta-rumunii-1.html> – Назва з екрану.
- Павліха Н.В., Кицюк І.В. Місце та значення транскордонного співробітництва в контексті підвищення конкурентоспроможності регіону. Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. 2009, №11 Серія: Міжнародні відносини : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuu.gov.ua/portal/natural/nvnu/misnarod_vidnos/2009_11/R1/Pavliha.pdf – Назва з екрану.
- Кифяк В. Функціонування євросоюзу "Верхній Прут" та його роль в інтеграційних процесах України, с. 65-72
- Никитенко П. Г., Вертинская Т.С. Белорусско-российское приграничное сотрудничество как фактор формирования Союзного государства Беларуси и России // Общество и экономика. – 2006. – № 3.
- Старостіна А.О. Маркетингові дослідження національних і міжнародних ринків. – К.: ТОВ "Лазарит – Поліграф, 2012.
- Ніколаєв С. Об'єднуючий регіоналізм. Політичний менеджмент, 2004, №4. С. 108 – 117. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.politika.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=29&c=453> – Назва з екрану.
- Патратій Н.В. Поняття "регіональна інтеграція" у вітчизняній та зарубіжній науковій думці // Грані: науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах / Дніпропетровський національний університет ім. О. Гончара; Центр соціально-політ. Дослідж. – Дніпропетровськ, 2011. – №3 (77). – С. 133-137.
- Гарагонич В.В. Концептуальні засади транскордонного співробітництва України // Наукові праці; Науково-методичні й журнал. – Т. 115. Вип. 102. Історичні науки. – Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. – 152 с.
- Троян С. Базові засади транскордонного співробітництва і перспективи функціонування євро регіонів //С. Троян // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії. – Рівне, 2008, № 13, 217-224 с.
- Межрегиональное и приграничное сотрудничество в государствах – участниках СНГ (информационно-аналитическая записка) Москва, 2011, 77 с. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.e-cis.info/foto/pages/19817.doc> – Назва з екрану.
- Міжнародне міжрегіональне, транскордонне співробітництво. Сайт Тернопільської обласної державної адміністрації : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.adm.gov.te.ua/index.php?module=politics&section=172> – Назва з екрану.
- Морозова Т.В. Карельская модель трансграничного сотрудничества и развитие приграничных местных сообществ // Экономическая наука современной России. №1. 2006. С. 73-89.
- James Anderson, Liam O'Dowd, New Borders for a Changing Europe: Cross-Border Cooperation and Governance F. Cass, London, 2003. – 208 p.
- Rongxing Guo, Ph.D., The Final Report Fourth Individual Research Grant East Asian Development Network (EADN). Regional Science Association of China at Peking University, Beijing, China. November 2004
- Закон України Про транскордонне співробітництво Верховна Рада України; Закон від 24.06.2004 № 1861-IV – Голос України від 22.07.2004 № 134 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1861-15> – Назва з екрану.
- Мікула Н. Міжтериторіальне та транскордонне співробітництво: Монографія. – Львів: ІРД НАН України, 2004. – 395 с.
- Троян С. Базові засади транскордонного співробітництва і перспективи функціонування євро регіонів //С. Троян // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії. –Рівне, 2008, N Вип. 13, с. 217-224.
- Кулешова Г. Суспільно-географічна суть транскордонного співробітництва / Г.Кулешова. – Електронний архів Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, 2008.
- Верхоланцева К.В. Розвиток сучасного транскордонного співробітництва Росії та країн Європи: порівняльний аналіз – М :2009, 177 с.
- Європейська рамка конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями. Офіційний вісник України офіційне видання від 15.03.2006 – 2006 р., № 9, стор. 200, стаття 585, код акту 35386/2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_106 – Назва з екрану.
- Никитенко П.Г., Вертинская Т.С. Белорусско-российское приграничное сотрудничество как фактор формирования Союзного государства Беларуси и России // Общество и экономика. – 2006. – № 3.
- Засадко В.В. Транскордонне співробітництво України; тенденції, проблеми та перспективи розвитку : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuu.gov.ua/portal/soc_gum/Nvamu/Ekon/2009_7/09zvvcpr.pdf – Назва з екрану.
- Доліняк Ю. О. Роль транскордонної співпраці в активізації європейських інтеграційних процесів. Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки Серія Економіка, 2010, №4 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: archive.nbuu.gov.ua/portal/natural/nvnu/ekonomika/2010_4/R8/Dolyniak.pdf – Назва з екрану.

А. Старостина, д-р екон. наук, проф.
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев,
О. Бабанская, препод.
ОНУ имени И.И.Мечникова, Одесса

МЕЖДУНАРОДНОЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЕ ТРАНСГРАНИЧНОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО: СУЩНОСТЬ, СОДЕРЖАНИЕ, ФОРМЫ, СУБЪЕКТЫ

В статье критически проанализированы взгляды представителей основных теоретических школ на сущность и механизмы реализации трансграничного сотрудничества и предложен авторский подход к определению его сущности, содержания, форм и субъектов. Особое внимание уделено классификации субъектов трансграничного сотрудничества и системы их социально-экономических интересов.

Ключевые слова: трансграничное сотрудничество (ТГС), еврорегионы, формы ТГС, субъекты ТГС, интересы субъектов ТГС.

A. Starostina, Doctor of Sciences (Economics), Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv,
O. Babanska, Assistant
I.I. Mechnikov Odessa national university, Odessa

INTERNATIONAL ECONOMIC TRANSBOUNDARY COOPERATION: ESSENCE, CONTENT, FORMS, SUBJECTS

In the article critical analysis of the main theoretical schools about the nature and mechanisms of the implementation of trans-border cooperation (TBC) was conducted. Author's approach for determining TBC essence, its development, forms and subjects was developed. Special attention is paid to the classification of the subjects of the TBC and the system of their socio-economic interests.

Key words: trans-border cooperation (TBC), euroregions, TBC forms, subjects of TBC, interests of the subjects of the TBC.

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2014; 10(162): 11-18

УДК 330.131.7

JEL B19

В. Кравченко, канд. екон. наук, доц.,
А. Старостина, д-р екон. наук, проф.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ЕВОЛЮЦІЯ ТЕОРЕТИЧНИХ ПІДХОДІВ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ РИЗИКІВ

У статті здійснено критичний аналіз поглядів представників основних теоретичних шкіл щодо підходів до дослідження підприємницьких ризиків. Особливу увагу приділено розгляду підприємницьких ризиків в умовах олігархічної перехідної економіки України. Визначено положення існуючих наукових шкіл, які можна використати для розробки теорії управління підприємницькими ризиками в умовах сучасної України.

Ключові слова: підприємницькі ризики; управління ризиками; ризик-менеджмент; Україна; кланово-олігархічна економіка.

Постановка проблеми. Сучасний стан українського суспільства взагалі, та його економіки, зокрема, характеризується надзвичайно високою ризикованістю всіх сфер підприємницької діяльності. Протягом останніх кількох років Україна стабільно входить в першу трійку країн світу за значеннями імовірності дефолту. Ще ніколи за весь час незалежності ризики української економіки не набували такої сили та загрозовості. За даними торгів на ринку кредитних дефолтних свопів (CDS), за допомогою яких інвестори страхують суверенні ризики, за січень-серпень 2014 р. середня імовірність дефолту протягом року за єврооблігаціями України дорівнювала 11%, що в 3-5 разів перевищує показники країн-сусідів [1].

На ризики підприємницької діяльності в Україні впливають як зовнішні, так і внутрішні чинники. До перших відносяться зростаючі темпи глобалізації та геополітична зміна балансу інтересів серед головних акторів світової політичної арени. За індексом глобалізації, який розраховується Швейцарським економічним інститутом, у 2011 р. Україна серед 191 країн посіла 44-е місце, причому, за двадцять років значення цього індексу збільшилось більш, ніж в 2 рази, – з 28,62 у 1991 р. до 68,85 у 2011 р. [2]. Тому, українська економіка повною мірою сприймає всі основні зовнішньоекономічні шоки, насамперед ті з них, які пов'язані із рухом фінансового капіталу.

Геополітична складова ризикованості пов'язана із намаганням керівництва Росії додати до наявного статусу військової наддержави ще й статус країни, яка в змозі протистояти США та блоку НАТО в цілому, в політичній та економічній сферах, та здатна зробити з Укра-

їни свого сателіта, лишивши її частини території. Під час саміту країн-членів НАТО 2-4 квітня 2008 року в Бухаресті (Румунія) президент Росії Володимир Путін у приватній розмові з президентом США заявив, що "Україна – це навіть не держава", частини територій якої до неї не належить [3]. Відторгнення Криму у 2014 р. та громадянська війна на Південному Сході, одну із сторін якої підтримує Росія, повною мірою підтверджує надзвичайно уязвимий стан України, територія якої стала полем битви між Росією та країнами Заходу.

Що ж стосується регіональної складової підприємницьких ризиків, то в 2014 р. яскраво проявилася тенденція до появи таких частин території України, на яких стан "звичайної" ризикованості, завжди притаманної бізнесу, перейшов в стан наблизений до катастрофи, або повної катастрофи, оскільки відбулася повна зміна існуючого стану координат, в рамках яких відбувається підприємницька діяльність. В одному випадку (Крим), найбільш значимими виявилися в основному стратегічні ризики, оскільки ніхто з керівників підприємств не був в змозі передбачити входження АР Крим в склад Росії. В результаті, значна кількість підприємств була вимушена або вийти з бізнесу, або терміново шукати нові ринки збуту. В другому випадку (Донецька та Луганська області), підприємства не лише понесли втрати прибутку, але й загинули їх працівники та були знищені матеріальні активи.

З точки зору внутрішніх чинників, сприяючих зростанню рівня ризикованості підприємницької діяльності до надкритичних рівнів, в якості основного слід зазначити